

Наконечний І.В., Наконечна Ю. О. (Україна, Миколаїв)

ЕКОЛОГО-РАЦІОНАЛЬНІ ШЛЯХИ ВІДНОВЛЕННЯ ВОДОЙМИ ТИЛІГУЛЬСЬКОГО ЛИМАНУ

Одним із найбільших лиманів Причорномор'я є Тилігульський, який розташований на межі Одеської та Миколаївської областей. У його межах поєднанні украй різноманітні ландшафтні ділянки з відповідними ценотичними угрупованнями – від прісноводних річкових (із півночі на південь) до морських і солончакових. При цьому, саме біля берегів Тилігульського лиману розташовані найбільші в Україні суцільні ділянки цілинних степів із збереженими первинними екосистемами степового типу. Природний комплекс долини лиману теж зберігає високий рівень біорізноманіття, але його існуванню загрожує обміління та засолення вод лиману. Приклади дигресій сусідніх Куяльницького та Аджибейського лиманів наочно демонструють наслідки перетворення «живих» водойм у піщану-сольову пустелю, яка руйнується під дією пануючих північно-західних вітрів і слугує осередком засолення навколишніх територій.

Сучасні підходи до проблеми всихання лиману в значній мірі в цілому орієнтовані дослідниками на необхідність відновлення стоку річки Тилігул та часткової стабілізації прісного балансу водойми. В реальності навіть у XVIII-XIX сторіччях стік Тилігулу не забезпечував позитивного прісного балансу, тож очевидно що основою існування лиману завжди був виключно схиловий стік із площі водозбору. По мірі посилення природних (аридність) та антропогенних (оранка площ басейну) факторів Тилігульський лиман на початку 40-х років минулого сторіччя втратив до 3 м рівня. Через повну загрозу зникнення лиману в 1954 та потім у 1968 рр. у товщі пересипу був створений штучний канал для подачі морської води в обсягах, які компенсували негативний баланс випаровуваності. За різними оцінками щорічні обсяги подачі морської води в 1959-1968 роках складали від 15-20% до 30-35% об'єму водойми, сягаючи в середньому до 160 млн. м³/рік.

Створення таким чином на місці прісноводного Тилігульського лиману величезного природного випаровувача морської води призвело до поступового засолення водойми, води якої в останні роки сягають 27-30‰, а місцями навіть до 45‰. Для прикладу, солоність вод Чорного моря відносно низька і складає 17‰. Але, навіть за подачі значних об'ємів морської води та за умов зростаючого дефіциту поверхневого стоку Тилігульський лиман не зміг утримати рівень і в наявний час різко втрачає площу водного дзеркала. Спроби відновити подачу морської води для відновлення рівня лиману, навіть з урахуванням ризику подальшої засоленості водойми, поки що лишаються не реалізованими. Так, регіональний ландшафтний парк «Тилігульський» Одеської обласної Ради в жовтні 2016 р. замовив ООО «Укргазифікація Південь» реконструкцію каналу Тилігульський лиман - Чорне море за 58 мільйонів гривень, але роботи поки що не проводяться.

Одним із реальних, еколого-раціональних та економічно виважених проєктів відновлення Тилігульського лиману є авторський проєкт, розроблений у 2015 р., яким передбачається регульоване шлюзами використання мало-солонowodного (3-5‰) стоку Дніпро-Бузького лиману. Обсяги цього стоку, особливо навесні, в 5-11 разів перевищують потреби водозабезпеченості Тилігульського лиману і здатні швидко, впродовж 3-4 років, відновити солонувато-водний характер водойми, ліквідувати явища термокліну та анаеробних «карманів» і утримувати рівень лиману на межі рівня моря. Завдяки специфічному рельєфу підводної частини морського узбережжя від Очакова до Одеси, який утворює так званий «Одеський канал», струмись Дніпро-Бузького стоку щільно проходить прямо вздовж пересипу Тилігульського лиману, різко розпріснуючи прибережні води. Відповідно, створення на пересипу двох шлюзованих пунктів цілком достатньо для подання самотоком відносно малосолоних дніпровських вод в чашу Тилігульського лиману та її двосторонньої «промивки». Потреба у шлюзах зумовлена періодичними відхиленнями стокового струменю під дією нагонних і відгонних вітрів, які спричиняють підхід глибинних чорноморських вод, часто з високим вмістом сірководню.

Подібний принцип розпріснення та відновлення Тилігульського лиману з допомогою Дніпро-Бузького стоку на сьогодні є найбільш раціональним та дієвим, він опрацьований впродовж 5 років і на цьому підході створений детальний науково-технічний проєкт, який пропонується для ознайомлення фахівцям - гідрогеологам та екологам.